Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 19ης Σεπτεμβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές – Άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3 – Παράρτημα της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ – Σημείο 1, στοιχεία μ′ και π′ – Σύμβαση ενυπόθηκου δανείου – Συμβολαιογραφική πράξη – Περιαφή εκτελεστήριου τύπου από συμβολαιογράφο – Αντιστροφή του βάρους αποδείξεως – Άρθρο 5, παράγραφος 1 – Σαφής και κατανοητή διατύπωση»

Στην υπόθεση C-34/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Fővárosi Ítélőtábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης-Πρωτευούσης, Ουγγαρία) με απόφαση της 9ης Ιανουαρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Ιανουαρίου 2018, στο πλαίσιο της δίκης

Ottília Lovasné Tóth

κατά

ERSTE Bank Hungary Zrt.,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Prechal (εισηγήτρια), πρόεδρο τμήματος, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund και L. S. Rossi, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Hogan

γραμματέας: R. Şereş, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 23ης Ιανουαρίου 2019,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Lovasné Tóth, εκπροσωπούμενη από τον G. Némethi, ügyvéd,

– η ERSTE Bank Hungary Zrt., εκπροσωπούμενη από τους T. Kende και P. Sonnevend, ügyvédek,

– η Ρουμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Z. Fehér,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους N. Ruiz García και A. Tokár,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική.

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 21ης Μαρτίου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 3 και 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29), καθώς και του σημείου 1, στοιχεία μ′ και π′, του παραρτήματος της οδηγίας αυτής.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Ottília Lovasné Tóth (στο εξής: δανειολήπτρια) και της ERSTE Bank Hungary Zrt. (στο εξής: τράπεζα) με αίτημα την αναγνώριση του φερόμενου καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου συνομολογηθέντος σε ξένο συνάλλαγμα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά την πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13:

«[εκτιμώντας] ότι, γενικά, ο καταναλωτής δεν γνωρίζει τους κανόνες δικαίου που ισχύουν στα άλλα κράτη μέλη σχετικά με τις συμβάσεις που αφορούν την πώληση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών· ότι η άγνοια αυτή μπορεί να [τον] αποθαρρύνει, να προβεί σε αγορές αγαθών ή παροχής υπηρεσιών σ' αυτά τα κράτη μέλη».

4 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

5 Το άρθρο 3, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας παραπέμπει στο παράρτημα αυτής το οποίο περιέχει «ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές».

6 Το άρθρο 5, πρώτη περίοδος, της ίδιας οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο.»

7 Κατά το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

8 Το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«Ρήτρες που έχουν σκοπό ή αποτέλεσμα:

[…]

μ) να παρέχουν στον επαγγελματία το δικαίωμα να καθορίζει εάν τα εμπορεύματα που παραδίδονται ή οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι σύμφωνες με τους όρους της σύμβασης ή να του παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να ερμηνεύει μια οποιαδήποτε ρήτρα της σύμβασης·

[…]

π) να καταργούν, ή να παρεμποδίζουν την προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την άσκηση ενδίκων μέσων από τον καταναλωτή, ιδίως με το να υποχρεώνουν τον καταναλωτή να καταφεύγει αποκλειστικά σε διαιτησία μη καλυπτόμενη από νομικές διατάξεις, με το να περιορίζουν μη προσηκόντως τα αποδεικτικά μέσα του καταναλωτή, ή με το να επιβάλλουν σ' αυτόν το βάρος της απόδειξης το οποίο, σύμφωνα με το εφαρμοστέο δίκαιο, φέρει κανονικά άλλος συμβαλλόμενος.»

Το ουγγρικό δίκαιο

Ο Αστικός Κώδικας

9 Το άρθρο 205/A του Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (νόμου IV του 1959 περί Αστικού Κώδικα), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης (στο εξής: αστικός κώδικας), ορίζει τα εξής:

«1. Κάθε συμβατική ρήτρα την οποία συμβαλλόμενο μέρος καθόρισε εκ των προτέρων, μονομερώς και χωρίς συμμετοχή του αντισυμβαλλομένου, για τους σκοπούς συνάψεως πολλαπλών συμβάσεων και η οποία δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως από τους συμβαλλομένους, θεωρείται γενικός όρος συναλλαγών.

[…]

3. Ο χαρακτήρας ρήτρας ως γενικού όρου συναλλαγών δεν επηρεάζεται από το περιεχόμενο, τη μορφή ή τον τρόπο διατύπωσης της ρήτρας ούτε από το γεγονός ότι αυτή περιλαμβάνεται στην ίδια τη σύμβαση ή σε χωριστή πράξη.»

10 Το άρθρο 209 του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Ρήτρες περιέχουσες γενικούς όρους συναλλαγών ή ρήτρες οι οποίες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως στο πλαίσιο συμβάσεως που συνάπτεται με καταναλωτή έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα εάν, αντιθέτως προς τις επιταγές της καλής πίστεως και της ισότητας των συμβαλλομένων, ορίζουν μονομερώς και άνευ δικαιολογητικής βάσεως τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, κατά τρόπον περιάγοντα σε μειονεκτική θέση τον αντισυμβαλλόμενο του προσώπου το οποίο επιβάλλει τις οικείες συμβατικές ρήτρες.

2. Για να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας, πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι περιστάσεις που συνέτρεχαν κατά τη σύναψη της συμβάσεως και που οδήγησαν στη σύναψη αυτή, καθώς και η φύση της συμφωνηθείσας παροχής και οι σχέσεις της επίμαχης ρήτρας με άλλες διατάξεις της συμβάσεως ή με άλλες συμβάσεις.

3. Με ειδική διάταξη μπορούν να καθορίζονται οι ρήτρες συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές οι οποίες θεωρούνται καταχρηστικές ή πρέπει να θεωρούνται καταχρηστικές μέχρις αποδείξεως του εναντίου.»

11 Το άρθρο 209/Α του αστικού κώδικα έχει ως εξής:

«1. Ο θιγόμενος δύναται να προσβάλει τις καταχρηστικές ρήτρες οι οποίες περιλαμβάνονται στη σύμβαση ως γενικοί όροι συναλλαγών.

2. Οι καταχρηστικές ρήτρες οι οποίες είτε περιλαμβάνονται ως γενικοί όροι συναλλαγών σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές είτε τίθενται από τον επαγγελματία μονομερώς, εκ προοιμίου και χωρίς ατομική διαπραγμάτευση, είναι άκυρες. Η ακυρότητα μπορεί να προβληθεί μόνον προς το συμφέρον του καταναλωτή.»

12 Το άρθρο 242 του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«1. Η αναγνώριση της οφειλής δεν μεταβάλλει τη νομική βάση της οφειλής· εντούτοις, απόκειται στον προβαίνοντα στην εν λόγω αναγνώριση να αποδείξει ότι η οφειλή του δεν υφίσταται, ότι η εκπλήρωσή της δεν μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικώς ή ότι η σύμβαση είναι άκυρη.

2. Η οφειλή αναγνωρίζεται με έγγραφη δήλωση απευθυντέα στον αντισυμβαλλόμενο.»

13 Το άρθρο 523 του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«1. Με τη σύμβαση δανείου, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή άλλος δανειστής υποχρεούται να θέσει στη διάθεση του οφειλέτη το συμφωνηθέν χρηματικό ποσό και ο οφειλέτης έχει την υποχρέωση να αποδώσει το εν λόγω ποσό κατά τα οριζόμενα στη σύμβαση.

2. Με την επιφύλαξη αντίθετης νομοθετικής διατάξεως, εάν ο δανειστής είναι χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, ο οφειλέτης υποχρεούται να καταβάλλει τόκους (τραπεζικό δάνειο).»

14 Κατά το άρθρο 688 του αστικού κώδικα, ο κώδικας αυτός αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη μεταφορά της οδηγίας 93/13 στο ουγγρικό δίκαιο.

Το κυβερνητικό διάταγμα

15 Το fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről szóló 18/1999. (II. 5.) Kormányrendelet [κυβερνητικό διάταγμα 18/1999 (II. 5.), περί ρητρών που πρέπει να θεωρούνται καταχρηστικές στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές] όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης (στο εξής: κυβερνητικό διάταγμα) προβλέπει στο άρθρο 1, παράγραφος 1, ότι θεωρούνται καταχρηστικές, ειδικότερα, συμβατικές ρήτρες οι οποίες:

«[…]

b) παρέχουν αποκλειστικώς στον αντισυμβαλλόμενο του καταναλωτή την εξουσία να κρίνει αν η σύμβαση εκπληρώθηκε σύμφωνα με τους όρους της·

[…]

i) αποκλείουν ή περιορίζουν τα βοηθήματα τα οποία έχει στη διάθεσή του ο καταναλωτής προκειμένου να προβάλει τις αξιώσεις του βάσει του νόμου ή βάσει των συμφωνηθέντων μεταξύ των συμβαλλομένων, εκτός εάν τα βοηθήματα αυτά έχουν υποκατασταθεί από άλλες διαδικασίες επιλύσεως διαφορών προβλεπόμενες από διάταξη νόμου·

j) αντιστρέφουν το βάρος αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή.»

16 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του εν λόγω διατάγματος:

«Το παρόν διάταγμα, σε συνδυασμό με τις σχετικές διατάξεις του αστικού κώδικα, μεταφέρει στο ουγγρικό δίκαιο την οδηγία [93/13].»

Ο κώδικας πολιτικής δικονομίας

17 Ο polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (νόμος ΙΙΙ του 1952, περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης (στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας), ορίζει, στο άρθρο 164, παράγραφος 1, τα εξής:

«Η απόδειξη των αναγκαίων για την επίλυση της διαφοράς πραγματικών περιστατικών βαρύνει, κατ' αρχήν, τον διάδικο που έχει συμφέρον να θεωρηθούν τα περιστατικά αυτά αποδεδειγμένα από το δικαστήριο.»

Ο ουγγρικός νόμος LIII του 1994

18 Ο bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII törvény (ουγγρικός νόμος LIII του 1994, περί αναγκαστικής εκτελέσεως), όπως ίσχυε κατά την ημερομηνία υπογραφής της επίμαχης στη διαφορά της κύριας δίκης συμβάσεως, προβλέπει, στο άρθρο 10, τα εξής:

«Αναγκαστική εκτέλεση διατάσσεται βάσει εκτελεστού τίτλου. Εκτελεστοί τίτλοι είναι:

[…]

b) τα έγγραφα τα οποία έχουν περιαφθεί τον εκτελεστήριο τύπο από δικαστήριο».

19 Από 1ης Ιουνίου 2010, η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«Αναγκαστική εκτέλεση διατάσσεται βάσει εκτελεστού τίτλου. Εκτελεστοί τίτλοι είναι:

[…]

b) τα έγγραφα τα οποία έχουν περιαφθεί τον εκτελεστήριο τύπο από δικαστήριο ή συμβολαιογράφο».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

20 Στις 27 Οκτωβρίου 2008, η δανειολήπτρια και η τράπεζα συνήψαν σύμβαση στεγαστικού δανείου (στο εξής: σύμβαση δανείου) σε ελβετικά φράγκα (CHF). Με τη σύμβαση αυτή, η τράπεζα ανέλαβε την υποχρέωση να θέσει στη διάθεση της δανειολήπτριας ποσό 132 848 CHF (περίπου 118 140 ευρώ) για την αναχρηματοδότηση πιστώσεως. Την ίδια ημέρα, η δανειολήπτρια υπέγραψε συμβολαιογραφική πράξη, με τίτλο «μονομερής δήλωση αναλήψεως υποχρεώσεων», η οποία περιελάμβανε τους όρους της συμβάσεως δανείου.

21 Το σημείο Ι.4 της συμβάσεως δανείου, του οποίου το περιεχόμενο περιλαμβάνεται και στην εν λόγω συμβολαιογραφική πράξη, έχει ως εξής:

«Για την επίλυση οποιασδήποτε διαφωνίας σχετικής με την εκκαθάριση των λογαριασμών ή για την ικανοποίηση απαιτήσεως της τράπεζας, για τον καθορισμό του ύψους του δανείου ή άλλης εκκρεμούς οφειλής ανά πάσα στιγμή βάσει του παρόντος εγγράφου και για τον καθορισμό της ημερομηνίας εκταμιεύσεως και λήξεως προθεσμίας πληρωμής, καθώς και για τον καθορισμό κάθε άλλου γεγονότος ή στοιχείου αναγκαίου για τον σκοπό της άμεσης δικαστικής αναγκαστικής εκτελέσεως, οι συμβαλλόμενοι δηλώνουν ότι οφείλουν να δέχονται ως αξιόπιστη και αναμφισβήτητη απόδειξη αποδεικτικό έγγραφο, το οποίο έχει περιβληθεί τον συμβολαιογραφικό τύπο και έχει καταρτιστεί βάσει των λογαριασμών του οφειλέτη που τηρούνται στην τράπεζα και των αρχείων και των λογιστικών βιβλίων της τράπεζας.

Κατά συνέπεια, σε περίπτωση μη καταβολής του κεφαλαίου ή των σχετικών τόκων και εξόδων, ή σε περίπτωση καταβολής που δεν ανταποκρίνεται στα συμφωνηθέντα στη σύμβαση, επιπλέον του παρόντος εγγράφου, απόδειξη της πιστώσεως και των εκκρεμών τόκων και εξόδων σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή, βάσει των οποίων μπορεί να επισπευσθεί αναγκαστική εκτέλεση, καθώς και των προμνησθέντων πραγματικών περιστατικών, συνιστά το αποδεικτικό έγγραφο το οποίο έχει περιβληθεί τον συμβολαιογραφικό τύπο και έχει καταρτιστεί βάσει των λογαριασμών του οφειλέτη που τηρούνται στην τράπεζα και των αρχείων και των λογιστικών βιβλίων της τράπεζας, και, με την υπογραφή της παρούσας συμβάσεως, τα μέρη συμφωνούν ότι υποχρεούνται να δέχονται το ως άνω αποδεικτικό έγγραφο.

Σε περίπτωση επισπεύσεως αναγκαστικής εκτελέσεως, οι συμβαλλόμενοι ή ο οφειλέτης ζητούν από τον συμβολαιογράφο που κατάρτισε το παρόν έγγραφο ή από άλλον αρμόδιο συμβολαιογράφο να βεβαιώσει, αιτήσει της τράπεζας, σε συμβολαιογραφική πράξη, βάσει των λογαριασμών του οφειλέτη που τηρούνται στην τράπεζα και των αρχείων και των λογιστικών βιβλίων της τράπεζας και κατόπιν εξετάσεως των αρχείων, το ύψος της πιστώσεως και των τόκων και εξόδων, ή κάθε άλλης συναφούς εκκρεμούς οφειλής που απορρέει από το προμνησθέν δάνειο, καθώς και τα προμνησθέντα πραγματικά περιστατικά και στοιχεία, και επιτρέπουν την άρση του τραπεζικού απορρήτου σε σχέση με τα εν λόγω στοιχεία.»

22 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η σύμβαση δανείου παρέχει στην τράπεζα τη δυνατότητα να καταγγείλει με άμεση ισχύ τη σύμβαση σε περίπτωση σοβαρής παραβάσεως των συμβατικών υποχρεώσεων εκ μέρους της δανειολήπτριας, όπως σε περίπτωση μη εκπληρώσεως υποχρεώσεως καταβολής. Δεδομένου ότι όλες οι απορρέουσες από τη σύμβαση απαιτήσεις καθίστανται ληξιπρόθεσμες με την καταγγελία, η τράπεζα δικαιούται να απαιτήσει την άμεση εξόφληση του εναπομένοντος οφειλόμενου ποσού.

23 Στις 5 Ιανουαρίου 2016, η δανειολήπτρια άσκησε αγωγή ενώπιον του αρμόδιου πρωτοβάθμιου ουγγρικού δικαστηρίου. Υποστήριξε ότι η ρήτρα του σημείου Ι.4 της συμβάσεως δανείου και η αντίστοιχη διάταξη της συμβολαιογραφικής πράξεως η οποία καταρτίσθηκε επ' ευκαιρία της συνάψεως της συμβάσεως δανείου ήταν καταχρηστικές διότι, με τη ρήτρα αυτή, δεσμεύθηκε να δεχθεί ότι η τράπεζα μπορεί να διαπιστώσει μονομερώς την ύπαρξη παραβάσεως εκ μέρους της δανειολήπτριας, όπως επίσης και το ύψος της οφειλής της, καθώς και να επισπεύσει απευθείας αναγκαστική εκτέλεση με βάση αυτήν την έχουσα αποδεικτική ισχύ συμβολαιογραφική πράξη καθόσον έχει περιβληθεί τον εκτελεστήριο τύπο. Κατά τη δανειολήπτρια, η εν λόγω ρήτρα αντιστρέφει το βάρος αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή, δεδομένου ότι, σε περίπτωση διαφωνίας, εναπόκειται στον καταναλωτή να προσφύγει σε δικαστήριο προκειμένου να αντιταχθεί στην αναγκαστική εκτέλεση.

24 Η τράπεζα ζήτησε την απόρριψη της αγωγής. Κατά την τράπεζα, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα δεν καθιστά δυνατή τη μονομερή διαπίστωση του κατά πόσον η δανειολήπτρια εταιρία εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις της. Δεν αντιστρέφει το βάρος της αποδείξεως ούτε στερεί από τη

δανειολήπτρια τη δυνατότητα να προβάλει τις αξιώσεις της. Ακόμη και σε περίπτωση συμβολαιογραφικής πράξεως με την οποία βεβαιώνεται το ύψος της οφειλής, το ουγγρικό δίκαιο επιτρέπει πάντοτε την ανταπόδειξη. Επιπλέον, ακόμη και στο πλαίσιο απλουστευμένης διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως, εναπόκειται πάντοτε στην τράπεζα να αποδείξει το ύψος της απαιτήσεως. Η εν λόγω ρήτρα δεν παρέχει στην τράπεζα δυνατότητα μονομερούς καθορισμού του ύψους της οφειλής ούτε δυνατότητα επιβολής της δικής της ερμηνείας των διατάξεων της συμβάσεως δανείου.

25 Το αρμόδιο πρωτοβάθμιο ουγγρικό δικαστήριο απέρριψε την αγωγή της δανειολήπτριας με το σκεπτικό ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα δεν είναι καταχρηστική, διότι απλώς διευκρινίζει τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για τη βεβαίωση της οφειλής. Όσον αφορά την εκτέλεση, το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι, εφόσον διαταχθεί η εκτέλεση, δεν είναι δυνατός ο έλεγχος της υπερημερίας της δανειολήπτριας. Πάντως, κατά το ίδιο δικαστήριο, η δανειολήπτρια μπορεί να δηλώσει στον δικαστικό επιμελητή ότι εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις της και, εν ανάγκη, να κινήσει διαδικασία για τη ματαίωση της αναγκαστικής εκτελέσεως. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, η δανειολήπτρια μπορεί να αμφισβητήσει την απαίτηση.

26 Η δανειολήπτρια άσκησε έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Υπογράμμισε ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα μπορεί να προκαλέσει ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή, κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, καθόσον απλοποιεί τις δυνατότητες τις οποίες έχει η τράπεζα στην διάθεσή της για την προβολή των αξιώσεών της και καθιστά δυσχερέστερη την άμυνα του καταναλωτή.

27 Το αιτούν δικαστήριο, το οποίο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 242 του αστικού κώδικα, απόκειται στον προβαίνοντα στην αναγνώριση οφειλής να αποδείξει ότι η οφειλή του δεν υφίσταται, ότι η εκπλήρωσή της δεν μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικώς ή ότι η σύμβαση είναι άκυρη, εκτιμά ότι το άρθρο αυτό δεν έχει εφαρμογή στη ρήτρα του σημείου Ι.4 της συμβάσεως δανείου. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το εν λόγω άρθρο, το οποίο αντιστρέφει το βάρος της αποδείξεως για τις αναγνωρισμένες οφειλές, έχει εφαρμογή μόνον όταν το ποσό της οφειλής είναι σαφές και ορισμένο. Εν προκειμένω, τούτο δεν ισχύει.

28 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, επιπλέον, ότι το σημείο Ι.4 της συμβάσεως δανείου έχει το ίδιο αποτέλεσμα με το άρθρο 242 του αστικού κώδικα όσον αφορά την αντιστροφή του βάρους αποδείξεως, καθόσον, σε περίπτωση διαφωνίας, εναπόκειται στη δανειολήπτρια να αποδείξει ότι η τράπεζα δεν έχει δίκαιο και να προσφύγει σε δικαστήριο προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της αναγκαστικής εκτελέσεως ή το κύρος της συμβάσεως δανείου. Στο πλαίσιο διαδικασίας με αντικείμενο τον περιορισμό ή την ματαίωση της αναγκαστικής εκτελέσεως, οι σχετικές με τις προθεσμίες και τα αποδεικτικά στοιχεία απαιτήσεις είναι αυστηρότερες απ' ό, τι στις τακτικές αστικές διαδικασίες. Επομένως, η ρήτρα αυτή, καθόσον επιβάλλει να βεβαιώνεται η οφειλή, ακόμη και χωρίς να έχει κατ' ανάγκη αναγνωριστεί από τον οφειλέτη, με δημόσιο έγγραφο το οποίο διαθέτει αποδεικτική ισχύ βάσει των λογιστικών βιβλίων της τράπεζας, προκαλεί ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή.

29 Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον η εν λόγω ρήτρα εμπίπτει στο σημείο 1, στοιχεία μ' και π', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, καθώς και ως προς τον τρόπο με τον οποίο οφείλει να εκτιμήσει αν μια τέτοια ρήτρα έχει καταχρηστικό χαρακτήρα. Συναφώς, παρατηρεί ότι το εν λόγω παράρτημα έχει μεταφερθεί στο ουγγρικό δίκαιο και ότι οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 1, παράγραφος 1, του κυβερνητικού διατάγματος θεωρούνται καταχρηστικές χωρίς να απαιτείται περαιτέρω εξέταση.

30 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν, στον τομέα που διέπεται από την οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή. Επομένως, ο εθνικός

νομοθέτης μπορεί να κηρύξει καταχρηστικές, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω εξέταση, τις ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας αυτής.

31 Όσον αφορά το κατά πόσον ρήτρα όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, καίτοι στην απόδοσή της στην ουγγρική γλώσσα η διάταξη αυτή αφορά τις ρήτρες «που έχουν αντικείμενο ή αποτέλεσμα […]», οι αποδόσεις της εν λόγω διατάξεως σε άλλες γλώσσες, ιδίως στη γερμανική, την πολωνική, την τσεχική και τη σλοβενική γλώσσα, αναφέρονται σε ρήτρες «που έχουν σκοπό ή αποτέλεσμα […]». Βάσει των τελευταίων γλωσσικών αποδόσεων, πρέπει να θεωρηθεί ότι το οικείο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, με την προσθήκη της ρήτρας αυτής στην οικεία σύμβαση, απέβλεψε στην αντιστροφή του βάρους αποδείξεως.

32 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι αφορά ρήτρα σκοπός της οποίας είναι η αντιστροφή του βάρους αποδείξεως ώστε να είναι δυνατή η επίσπευση απλοποιημένης αναγκαστικής εκτελέσεως σε περίπτωση που ο καταναλωτής υποπέσει σε σοβαρή παράβαση, έστω και αν η απλοποιημένη αυτή διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως μπορεί να στηριχθεί και στο εθνικό δίκαιο, ανεξαρτήτως της εν λόγω ρήτρας.

33 Κατά το αιτούν δικαστήριο, ακόμη και αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα αποτυπώνει συμβολαιογραφική διαδικασία εκτελέσεως την οποία προβλέπει ήδη το ουγγρικό δίκαιο, η ρήτρα αυτή θα μπορούσε να είναι καταχρηστική διότι συνεπάγεται τον αποκλεισμό κάθε δίκαιης και έντιμης διαπραγματεύσεως με τη δανειολήπτρια και την υποχρεώνει να κινήσει δαπανηρή δικαστική διαδικασία, καθόσον ο καθορισμός του εναπομένοντος οφειλόμενου ποσού επαφίεται στην τράπεζα. Τέλος, οι δυνητικές συνέπειες της εν λόγω ρήτρας εφόσον ανακύψει διαφορά δεν είναι απολύτως κατανοητές για τον μέσο καταναλωτή κατά τη σύναψη της συμβάσεως.

34 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637) εκδόθηκε επί καταστάσεως ανάλογης με την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης. Ωστόσο, τα ουγγρικά δικαστήρια δεν εφάρμοσαν κατά τρόπο ομοιόμορφο την απόφαση αυτή όσον αφορά ρήτρες όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

35 Το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι, κατά το Kúria (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία), σε περίπτωση περιαφής του εκτελεστήριου τύπου σε δημόσιο έγγραφο, ο οφειλέτης, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 369 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, μπορεί να αμφισβητήσει την οφειλή μόνο στο πλαίσιο διαδικασίας με την οποία ζητείται η παύση ή ο περιορισμός της εκτελέσεως. Εντούτοις, πρόκειται για συνέπεια απορρέουσα από τους σχετικούς με τα δημόσια συμβολαιογραφικά έγγραφα και τον εκτελεστήριο τύπο δικονομικούς κανόνες. Επομένως, ρήτρες ανάλογες με την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν θίγουν τη νομική κατάσταση του καταναλωτή και ουδόλως αποβαίνουν, συναφώς, εις βάρος του. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι ο καταναλωτής φέρει το βάρος αποδείξεως, βάσει του άρθρου 164, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας, είναι εγγενές στοιχείο των διαδικασιών για τη ματαίωση ή τον περιορισμό της αναγκαστικής εκτελέσεως, οπότε το δημόσιο συμβολαιογραφικό έγγραφο δεν επιδεινώνει την κατάσταση του καταναλωτή όσον αφορά το βάρος αποδείξεως.

36 Εντούτοις, άλλα δικαστήρια, πλην του Kúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου), έκριναν ότι μια τέτοια ρήτρα είναι ικανή να αντιστρέψει το βάρος αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή.

37 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα μπορεί να θεωρηθεί ως ρήτρα κατά την έννοια του σημείου 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, με σκοπό ή αποτέλεσμα την παροχή στον επαγγελματία του δικαιώματος να καθορίζει

εάν τα εμπορεύματα που παραδίδονται ή οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι σύμφωνες με τους όρους της συμβάσεως ή την παροχή σε αυτόν του αποκλειστικού δικαιώματος να ερμηνεύει οποιαδήποτε ρήτρα της συμβάσεως.

38 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Fővárosi Ítélőtábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης-Πρωτευούσης, Ουγγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι, ως κανόνας της Ένωσης ισοδύναμος προς κανόνα δημόσιας τάξεως, απαγορεύει γενικά, με αποτέλεσμα να παρέλκει κάθε περαιτέρω έρευνα, την επιβολή από δανειστή σε οφειλέτη, ο οποίος έχει την ιδιότητα του καταναλωτή, συμβατικής διατάξεως υπό μορφή γενικής ρήτρας ή ρήτρας η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης και της οποίας σκοπός ή αποτέλεσμα είναι η αντιστροφή του βάρους αποδείξεως σε βάρος του οφειλέτη;

2) Εάν είναι αναγκαίο να εκτιμηθεί, βάσει του σημείου 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας [93/13], ο σκοπός ή το αποτέλεσμα της συμβατικής ρήτρας, πρέπει να θεωρηθεί ότι εμποδίζει την άσκηση των δικαιωμάτων των καταναλωτών συμβατική ρήτρα

– δυνάμει της οποίας ο οφειλέτης, ο οποίος έχει την ιδιότητα του καταναλωτή, έχει βάσιμους λόγους να πιστεύει ότι πρέπει να εκτελέσει τη σύμβαση στο σύνολό της, περιλαμβανομένων όλων των ρητρών της, κατά τον τρόπο και στον βαθμό που επιβάλλει ο δανειστής, ακόμη και αν ο οφειλέτης είναι πεπεισμένος ότι η παροχή που απαιτεί ο δανειστής δεν είναι απαιτητή εν όλω ή εν μέρει, ή

– η οποία έχει ως αποτέλεσμα να περιορίζεται ή να αποκλείεται η πρόσβαση του καταναλωτή σε τρόπο επιλύσεως διαφορών βασισμένο σε δίκαιη διαπραγμάτευση, δεδομένου ότι αρκεί η επίκληση της εν λόγω συμβατικής ρήτρας από τον δανειστή για να θεωρηθεί ότι η διαφορά επιλύθηκε;

3) Στην περίπτωση που πρέπει να κριθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας των συμβατικών ρητρών που απαριθμούνται στο παράρτημα της οδηγίας [93/13] βάσει των κριτηρίων που θεσπίζονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, πληροί την απαίτηση της σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως που προβλέπεται στο άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας συμβατική ρήτρα που επιδρά στις αποφάσεις του καταναλωτή όσον αφορά την εκτέλεση της συμβάσεως, την επίλυση των διαφορών με τον δανειστή διά της δικαστικής ή της εξωδικαστικής οδού ή την άσκηση δικαιωμάτων και η οποία, καίτοι σαφώς διατυπωμένη από γραμματικής απόψεως, παράγει έννομα αποτελέσματα που μπορούν να προσδιορισθούν μόνο μέσω της ερμηνείας εθνικών κανόνων, σε σχέση με τους οποίους δεν υφίστατο ομοιόμορφη δικαστική πρακτική κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως, χωρίς η πρακτική αυτή να έχει παγιωθεί ούτε και κατά τα μεταγενέστερα έτη;

4) Έχει το σημείο 1, στοιχείο μ′, του παραρτήματος της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μπορεί να είναι καταχρηστική και στην περίπτωση κατά την οποία επιτρέπει στον αντισυμβαλλόμενο του καταναλωτή να καθορίζει μονομερώς αν η παροχή του καταναλωτή ανταποκρίνεται στα οριζόμενα στη σύμβαση και κατά την οποία ο καταναλωτής αναγνωρίζει ότι δεσμεύεται από τη ρήτρα αυτήν ακόμη και πριν από την εκπλήρωση οποιασδήποτε παροχής από τα συμβαλλόμενα μέρη;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού των ερωτημάτων

39 Η τράπεζα υποστηρίζει ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα, λόγω του ότι, κατ' ουσίαν, είναι υποθετικής φύσεως. Όσον αφορά τα δύο πρώτα ερωτήματα, η τράπεζα υποστηρίζει ότι το αιτούν δικαστήριο εκκινεί από την εσφαλμένη παραδοχή ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα αντιστρέφει το βάρος αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή. Επιπλέον, η ρήτρα αυτή δεν είναι ικανή να παρεμποδίσει την προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την άσκηση ενδίκων μέσων από τον καταναλωτή. Επομένως, το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 δεν έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, η τράπεζα υποστηρίζει ότι η νομολογία σχετικά με ρήτρες όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν ομοιόμορφη κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως δανείου, καθόσον το Kúria (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε κρίνει επανειλημμένως ότι οι ρήτρες αυτές δεν μετέβαλαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του καταναλωτή σε σχέση με τους εφαρμοστέους κανόνες του εθνικού δικαίου. Όσον αφορά, τέλος, το τέταρτο ερώτημα, η τράπεζα υποστηρίζει ότι το σημείο 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 δεν έχει εφαρμογή στην επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα, δεδομένου ότι η ρήτρα αυτή δεν παρέχει στον επαγγελματία το δικαίωμα να καθορίζει εάν οι παροχές του καταναλωτή είναι σύμφωνες με τους όρους της συμβάσεως δανείου.

40 Υπενθυμίζεται προκαταρκτικώς ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ως προς τα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ερωτήματα τα οποία έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο εντός του νομικού και πραγματικού πλαισίου το οποίο έχει προσδιορίσει με δική του ευθύνη και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο, ισχύει το τεκμήριο ότι είναι λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει την αίτηση που του έχει υποβάλει το εθνικό δικαστήριο μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 37 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

41 Συναφώς, όπως επισήμανε και ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 37 των προτάσεών του, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν προκύπτει προδήλως ότι οι περιπτώσεις που εκθέτει το αιτούν δικαστήριο δεν ανταποκρίνονται στην επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση.

42 Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως και του εθνικού δικαίου εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου (πρβλ. απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2019, Associação Peço a Palavra κ.λπ., C-563/17, EU:C:2019:144, σκέψη 36 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, εναπόκειται αποκλειστικώς στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει την έννοια και το περιεχόμενο της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρας.

43 Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά.

Επί του πρώτου ερωτήματος

44 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι θεωρείται καταχρηστική, γενικώς και χωρίς περαιτέρω εξέταση, συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την αντιστροφή του βάρους αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή.

45 Από το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι το παράρτημά της περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών οι οποίες είναι δυνατό να κηρυχθούν καταχρηστικές. Βεβαίως, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, το παράρτημα της οδηγίας 93/13 συνιστά βασικό στοιχείο στο οποίο το αρμόδιο δικαστήριο μπορεί να στηρίξει την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας (πρβλ. διάταξη της 3ης Απριλίου 2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι ρήτρα η οποία περιλαμβάνεται στον κατάλογο του εν λόγω παραρτήματος δεν πρέπει κατ' ανάγκη να θεωρείται καταχρηστική, και ότι, αντιστρόφως, ρήτρα η οποία δεν περιλαμβάνεται σε αυτόν μπορεί, εντούτοις, να κηρυχθεί καταχρηστική (πρβλ. απόφαση της 7ης Μαΐου 2002, Επιτροπή κατά Σουηδίας, C-478/99, EU:C:2002:281, σκέψη 20).

46 Επομένως, στην περίπτωση συμβατικής ρήτρας, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να ελέγξει, βάσει του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, αν η ρήτρα, παρά την απαίτηση καλής πίστεως, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

47 Πάντως, κατά το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την εν λόγω οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή. Επομένως, τα κράτη μέλη είναι κατ' αρχήν ελεύθερα να επεκτείνουν την προστασία που προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας, σε συνδυασμό με το σημείο 1 του παραρτήματος της εν λόγω οδηγίας, κηρύσσοντας καταχρηστικές, εν γένει, τις τυποποιημένες ρήτρες που απαριθμούνται στο σημείο αυτό, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω εξέταση βάσει των κριτηρίων του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.

48 Από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει, πράγμα που πάντως εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, ότι, κατά το ουγγρικό δίκαιο, οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 θεωρούνται πράγματι καταχρηστικές, και τούτο χωρίς να απαιτείται περαιτέρω εξέταση. Εφόσον τούτο ισχύει, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται επίσης να εξακριβώσει αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα εμπίπτει στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο j, του κυβερνητικού διατάγματος.

49 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν θεωρείται καταχρηστική, γενικώς και χωρίς περαιτέρω εξέταση, συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την αντιστροφή του βάρους αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

50 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι αφορά ρήτρα η οποία έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα, αφενός, τη δημιουργία της εύλογης πεποιθήσεως στον καταναλωτή ότι υποχρεούται σε εκπλήρωση όλων των συμβατικών υποχρεώσεών του, ακόμη και όταν εκτιμά ότι ορισμένες παροχές

δεν οφείλονται και, αφετέρου, την παρακώλυση της εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ή της εκ μέρους του ασκήσεως ενδίκων μέσων, όταν το εναπομένον ποσό το οποίο οφείλει βάσει της συμβάσεως ορίζεται με συμβολαιογραφική πράξη η οποία έχει αποδεικτική ισχύ, παρεχομένης στον δανειστή της δυνατότητας διευθετήσεως της διαφοράς.

51 Από το γράμμα του σημείου 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι το σημείο αυτό αφορά τις ρήτρες που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα την κατάργηση ή την παρεμπόδιση της εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ή της εκ μέρους του ασκήσεως ενδίκων μέσων.

52 Το Δικαστήριο έχει κρίνει, όσον αφορά ρήτρες που ενδεχομένως εμπίπτουν στο σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εκτιμήσει αν, και, ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό, η εν λόγω ρήτρα παρεκκλίνει από τους ισχύοντες κανόνες, ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των συμβαλλομένων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερέστερη για τον καταναλωτή, λαμβανομένων υπόψη των δικονομικών μέσων που διαθέτει, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και η άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας (πρβλ. απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 75).

53 Επομένως, ρήτρα η οποία δεν είναι ικανή να περιαγάγει τον καταναλωτή σε νομική κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία δεν εμπίπτει στο σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής. Ως εκ τούτου, το σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος αυτού αφορά ρήτρες με έννομες συνέπειες δυνάμενες να αποδειχθούν με αντικειμενικό τρόπο. Η εκτίμηση αυτή δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η πρόβλεψη τέτοιας ρήτρας σε σύμβαση μπορεί να δημιουργήσει στον καταναλωτή την εντύπωση ότι τα μέσα ένδικης προστασίας είναι περιορισμένα και ότι, για τον λόγο αυτό, ο καταναλωτής υποχρεούται να εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις που προβλέπει η σύμβαση, καθόσον η οικεία ρήτρα δεν θίγει τη νομική του κατάσταση, λαμβανομένης υπόψη της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας.

54 Εν προκειμένω, κατά το αιτούν δικαστήριο, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα αποτυπώνει, μεταξύ άλλων, την προβλεπόμενη στο ουγγρικό δίκαιο δυνατότητα του δανειστή να επισπεύσει, σε περίπτωση σοβαρής παραβάσεως των συμβατικών υποχρεώσεων εκ μέρους του καταναλωτή, αναγκαστική εκτέλεση για την καταβολή του εναπομένοντος οφειλόμενου από τον εν λόγω καταναλωτή ποσού βάσει συμβολαιογραφικής πράξεως η οποία έχει περιαφθεί τον εκτελεστήριο τύπο. Το ίδιο δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι ο οφειλέτης μπορεί να κινήσει διαδικασία για τη ματαίωση ή τον περιορισμό της αναγκαστικής εκτελέσεως.

55 Όσον αφορά αυτήν την απλοποιημένη διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως, με τη σκέψη 60 της αποφάσεως της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637), επισημάνθηκε ότι ο καταναλωτής μπορεί, αφενός, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 209/A, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, να αμφισβητήσει δικαστικώς το κύρος της συμβάσεως και, αφετέρου, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 369 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, να κινήσει διαδικασία με αίτημα τη ματαίωση ή τον περιορισμό της αναγκαστικής εκτελέσεως. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής ο καταναλωτής μπορεί, κατά το άρθρο 370 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, να ζητήσει την αναστολή της αναγκαστικής εκτελέσεως της συμβάσεως.

56 Υπό τις συνθήκες αυτές, προκύπτει, πράγμα το οποίο εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα δεν μεταβάλλει τη νομική κατάσταση του καταναλωτή καθόσον δεν καταργεί ούτε εμποδίζει την εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την εκ μέρους του άσκηση ενδίκων μέσων, κατά την έννοια του σημείου 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας 93/13.

57 Αντιθέτως, ρήτρα η οποία παρέχει στον δανειστή τη δυνατότητα να διευθετήσει οποιαδήποτε διαφορά μονομερώς, καθοριζομένου του υπολοίπου οφειλομένου ποσού, βάσει των λογιστικών βιβλίων της τράπεζας, με συμβολαιογραφική πράξη δυνάμενη να περιαφθεί τον εκτελεστήριο τύπο από τον συμβολαιογράφο, δύναται να εμπίπτει στο σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας 93/13. Πράγματι, στον βαθμό που μια τέτοια ρήτρα παρέχει στον επαγγελματία την εξουσία να διευθετήσει οριστικώς τυχόν διαφορές αφορώσες τις συμβατικές υποχρεώσεις, καταργεί ή εμποδίζει την εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την εκ μέρους του άσκηση ενδίκων μέσων κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως.

58 Πάντως, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 54 της παρούσας αποφάσεως, προκύπτει ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα δεν μπορεί ως εκ της φύσεώς της να καταργήσει ή να παρεμποδίσει την προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την άσκηση ενδίκων μέσων, λαμβανομένων υπόψη των δικονομικών προϋποθέσεων που προβλέπει το εφαρμοστέο ουγγρικό δίκαιο, πράγμα το οποίο εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

59 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία επιτρέπει σε συμβολαιογράφο που κατήρτισε νομοτύπως δημόσιο έγγραφο σχετικό με σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή να προβεί στην περιαφή του εκτελεστηρίου τύπου στο εν λόγω έγγραφο ή να αρνηθεί να άρει την περιαφή αυτή, χωρίς ουδέποτε να μεσολαβήσει έλεγχος του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της εν λόγω συμβάσεως, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι οι δικονομικές προϋποθέσεις ενδίκου βοηθήματος που προβλέπει το εθνικό δίκαιο εγγυώνται, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, αποτελεσματική δικαστική προστασία του καταναλωτή, πράγμα το οποίο εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει (πρβλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψεις 64 και 65).

60 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια, αφενός, ότι δεν αφορά ρήτρα η οποία έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα τη δημιουργία της εύλογης πεποιθήσεως στον καταναλωτή ότι υποχρεούται σε εκπλήρωση όλων των συμβατικών υποχρεώσεών του, ακόμη και όταν εκτιμά ότι ορισμένες παροχές δεν οφείλονται, καθόσον η ρήτρα αυτή δεν μεταβάλλει τη νομική κατάσταση του καταναλωτή λαμβανομένης υπόψη της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας και, αφετέρου, ότι αφορά ρήτρα η οποία έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την παρακώλυση της εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ή της εκ μέρους του ασκήσεως ενδίκων μέσων, όταν το εναπομένον οφειλόμενο ποσό ορίζεται με συμβολαιογραφική πράξη η οποία έχει αποδεικτική ισχύ, παρεχομένης στον δανειστή της δυνατότητας να διευθετήσει μονομερώς και οριστικώς τη διαφορά.

Επί του τρίτου ερωτήματος

61 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η διάταξη αυτή επιβάλλει στον επαγγελματία υποχρέωση παροχής συμπληρωματικών πληροφοριών σχετικά με ρήτρα η οποία είναι μεν διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή, πλην όμως τα έννομα αποτελέσματά της μπορούν να προσδιορισθούν μόνο μέσω της ερμηνείας διατάξεων του εθνικού δικαίου ως προς τις οποίες δεν υφίσταται πάγια νομολογία.

62 Υπενθυμίζεται καταρχάς ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, η οποία υπενθυμίζεται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, επιβάλλει όχι μόνο η ρήτρα να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον να παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να εκτιμήσει, βάσει

σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που αυτή συνεπάγεται για τον ίδιο (πρβλ. αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 75 και της 9ης Ιουλίου 2015, Bucura, C-348/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:447, σκέψη 55).

63 Η νομολογία αυτή απαιτεί, κατ' ουσίαν, οι μηχανισμοί για τον υπολογισμό της οφειλής και του ποσού το οποίο οφείλει να καταβάλει ο καταναλωτής να είναι διαφανείς και κατανοητοί και, εφόσον είναι αναγκαίο, ο επαγγελματίας να παρέχει τις απαραίτητες προς τον σκοπό αυτό συμπληρωματικές πληροφορίες (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 51).

64 Πάντοτε ως προς την απαίτηση περί διαφάνειας όσον αφορά τις απορρέουσες από τη σύμβαση οικονομικές συνέπειες για τον καταναλωτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν ορισμένες πτυχές του τρόπου μεταβολής του κόστους της παρεχόμενης υπηρεσίας προσδιορίζονται από τις αναγκαστικού δικαίου νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, ή όταν οι εν λόγω διατάξεις προβλέπουν δικαίωμα του καταναλωτή να λύσει τη σύμβαση, επιβάλλεται στον επαγγελματία η υποχρέωση να ενημερώσει τον καταναλωτή σε σχέση με τις εν λόγω διατάξεις (πρβλ. απόφαση της 26ης Απριλίου 2012, Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, σκέψη 29).

65 Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε, εντός διαφορετικού πλαισίου, όσον αφορά ρήτρα που προβλέπει την εφαρμογή του δικαίου του κράτους εγκαταστάσεως του πωλητή, ότι ο πωλητής οφείλει κατ' αρχήν να ενημερώσει τον καταναλωτή για την ύπαρξη διατάξεων αναγκαστικού δικαίου όπως το άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6), το οποίο ορίζει ότι η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον καταναλωτή από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν επιτρέπεται παρέκκλιση με συμφωνία βάσει του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο ελλείψει επιλογής (πρβλ. απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, σκέψη 69).

66 Εντούτοις, από τη νομολογία που παρατίθεται στις σκέψεις 64 και 65 της παρούσας αποφάσεως δεν προκύπτει ότι ο επαγγελματίας οφείλει επίσης να ενημερώνει τον καταναλωτή, πριν από τη σύναψη συμβάσεως, σχετικά με τις γενικές δικονομικές διατάξεις του εσωτερικού δικαίου του δικού του κράτους κατοικίας, όπως είναι οι διατάξεις περί κατανομής του βάρους αποδείξεως, καθώς και σχετικά με τη συναφή νομολογία.

67 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν τίθεται, ειδικότερα, ζήτημα ρήτρας καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου υπέρ του δικαίου του κράτους μέλους στο οποίο έχει την έδρα του ο επαγγελματίας, ενώ ο καταναλωτής κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος. Όσον αφορά την κατάσταση αυτή, από την οδηγία 93/13, όπως επιβεβαιώνεται, μεταξύ άλλων, από την πέμπτη αιτιολογική της σκέψη, προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης τεκμαίρει ότι ο καταναλωτής δεν γνωρίζει τους κανόνες δικαίου που ισχύουν στα άλλα κράτη μέλη σχετικά με τις συμβάσεις που αφορούν την πώληση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών.

68 Αντιθέτως προς τις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις που μνημονεύονται στις σκέψεις 64 και 65 της παρούσας αποφάσεως, η υπόθεση της κύριας δίκης δεν αφορά την υποχρέωση του επαγγελματία να ενημερώνει τον καταναλωτή για την ύπαρξη αναγκαστικού δικαίου διατάξεων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Ούτε περαιτέρω αφορά την υποχρέωση του επαγγελματία να ενημερώνει τον καταναλωτή για τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις δυνάμει των οποίων μπορεί να προκληθούν διακυμάνσεις στο ποσό που οφείλει να καταβάλει ο καταναλωτής και οι οποίες, ως εκ τούτου, επηρεάζουν άμεσα τις απορρέουσες από τη σύμβαση οικονομικές συνέπειες για τον καταναλωτή. Αντιθέτως, η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά την ενημέρωση του καταναλωτή σχετικά με την ύπαρξη γενικών δικονομικών διατάξεων περί κατανομής του βάρους αποδείξεως, καθώς και σχετικά με τη νομολογιακή ερμηνεία τους κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως.

69 Υπό τις περιστάσεις αυτές, η επιβολή υποχρεώσεως στον επαγγελματία να ενημερώνει τον καταναλωτή για την ύπαρξη γενικών δικονομικών διατάξεων και της συναφούς νομολογίας θα έβαινε πέραν αυτού που ευλόγως μπορεί να αναμένεται από τον επαγγελματία στο πλαίσιο της υποχρεώσεως περί διαφάνειας.

70 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στον επαγγελματία υποχρέωση παροχής συμπληρωματικών πληροφοριών σχετικά με ρήτρα η οποία είναι μεν διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή, πλην όμως τα έννομα αποτελέσματά της μπορούν να προσδιορισθούν μόνο μέσω της ερμηνείας διατάξεων του εθνικού δικαίου ως προς τις οποίες δεν υφίσταται πάγια νομολογία.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

71 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι αφορά συμβατική ρήτρα δυνάμει της οποίας ο επαγγελματίας δικαιούται να εκτιμά μονομερώς εάν η παροχή του καταναλωτή εκπληρώθηκε σύμφωνα με τη σύμβαση.

72 Το σημείο 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 αφορά ρήτρες οι οποίες έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα την παροχή στον επαγγελματία του δικαιώματος να καθορίζει εάν τα εμπορεύματα που παραδίδονται ή οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι σύμφωνες με τους όρους της συμβάσεως ή την παροχή σε αυτόν του αποκλειστικού δικαιώματος να ερμηνεύει οποιαδήποτε ρήτρα της συμβάσεως.

73 Δεδομένου ότι, κατ' αρχήν, ο επαγγελματίας είναι εκείνος που ενεργεί ως πωλητής ή ως παρέχων υπηρεσίες, η διάταξη αυτή πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορά ρήτρες οι οποίες παρέχουν στον επαγγελματία τη δυνατότητα, σε περίπτωση διαμαρτυρίας ή αμφισβητήσεως εκ μέρους του καταναλωτή σχετικά με την παρεχόμενη υπηρεσία ή το παραδιδόμενο πράγμα, να καθορίζει μονομερώς εάν η δική του παροχή είναι σύμφωνη με τη σύμβαση.

74 Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι το σημείο 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας 93/13 δεν αφορά τις απορρέουσες από τη σύμβαση υποχρεώσεις του καταναλωτή, αλλά μόνο τις υποχρεώσεις του επαγγελματία. Επομένως, η διάταξη αυτή δεν αφορά ρήτρες οι οποίες παρέχουν στον επαγγελματία το δικαίωμα να εκτιμά μονομερώς αν η αντιπαροχή του καταναλωτή, η οποία συνίσταται στην απόσβεση οφειλής και στην καταβολή των σχετικών εξόδων, εκπληρώθηκε σύμφωνα με τη σύμβαση.

75 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τέταρτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο μ', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν αφορά συμβατική ρήτρα δυνάμει της οποίας ο επαγγελματίας δικαιούται να εκτιμά μονομερώς εάν η παροχή του καταναλωτή εκπληρώθηκε σύμφωνα με τη σύμβαση.

Επί των δικαστικών εξόδων

76 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν θεωρείται καταχρηστική, γενικώς και χωρίς περαιτέρω εξέταση, συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την αντιστροφή του βάρους αποδείξεως εις βάρος του καταναλωτή.**

2) **Το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο π′, του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια, αφενός, ότι δεν αφορά ρήτρα η οποία έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα τη δημιουργία της εύλογης πεποιθήσεως στον καταναλωτή ότι υποχρεούται σε εκπλήρωση όλων των συμβατικών υποχρεώσεών του, ακόμη και όταν εκτιμά ότι ορισμένες παροχές δεν οφείλονται, καθόσον η ρήτρα αυτή δεν μεταβάλλει τη νομική κατάσταση του καταναλωτή λαμβανομένης υπόψη της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας και, αφετέρου, ότι αφορά ρήτρα η οποία έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την παρακώλυση της εκ μέρους του καταναλωτή προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ή της εκ μέρους του ασκήσεως ενδίκων μέσων, όταν το εναπομένον οφειλόμενο ποσό ορίζεται με συμβολαιογραφική πράξη η οποία έχει αποδεικτική ισχύ, παρεχομένης στον δανειστή της δυνατότητας να διευθετήσει μονομερώς και οριστικώς τη διαφορά.**

3) **Το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στον επαγγελματία υποχρέωση παροχής συμπληρωματικών πληροφοριών σχετικά με ρήτρα η οποία είναι μεν διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή, πλην όμως τα έννομα αποτελέσματά της μπορούν να προσδιορισθούν μόνο μέσω της ερμηνείας διατάξεων του εθνικού δικαίου ως προς τις οποίες δεν υφίσταται πάγια νομολογία.**

4) **Το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο μ′, του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι δεν αφορά συμβατική ρήτρα δυνάμει της οποίας ο επαγγελματίας δικαιούται να εκτιμά μονομερώς εάν η παροχή του καταναλωτή εκπληρώθηκε σύμφωνα με τη σύμβαση.**

(υπογραφές)